

Andrzej Rachuba

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla
Polskiej Akademii Nauk
e-mail: andrzejrachuba@wp.pl

ORCID: 0000-0003-2822-6960

DOI: 10.15290/mhi.2022.21.01.12

Edycje akt sejmikowych z terenu Wielkiego Księstwa Litewskiego

ABSTRAKT

Celem artykułu jest przedstawienie dotychczasowego stanu edycji akt sejmikowych z ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego od 1566 do 1794 r. Choć pierwsze wydanie drukiem litewskiej (wileńskiej) uchwały sejmikowej miało miejsce jeszcze w końcu XVIII w., to w przeciwieństwie do ziem Korony Polskiej historycy polscy w późniejszych wiekach w zasadzie mało się nimi interesowali. Stosunkowo dużo akt sejmikowych wydała w XIX w. Wileńska Archeograficzna Komisja, ale należy do tych edycji mieć nadzwyczajny krytycyzm, gdyż miała ona wyraźne zlecenie kształtowania obrazu Rzeczypospolitej (a zwłaszcza Wielkiego Księstwa Litewskiego) przez pryzmat wymagań politycznych i wyznaniowych. Dla polskich badaczy przeszłości ważne były zaś przede wszystkim ziemie polskie i sytuacji nie poprawiło odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 r. Chcę więc zaprezentować poglądy niektórych z owych historyków na potrzebę takich edycji (zwłaszcza na zjeździe historyków w Wilnie w 1935 r.), ich formę i dorobek edycyjny akt sejmikowych w wiekach XIX–XXI z podziałem na tomy *stricte* prezentujące takowe akta (wydawane przez wspomnianą Komisję Archeograficzną), na okazjonalne i przypadkowe ich edycje, na dorobek historiografii rosyjskiej, polskiej, litewskiej i białoruskiej. Jakie są widoczne już efekty istnego wybuchu edycji akt sejmikowych w ostatnim dziesięcioleciu i jakie perspektywy? W jakich ośrodkach naukowych podjęte zostały projekty edycyjne i jak wyglądają zespoły je realizujące?

The Editions of Regional Councils' Records From the Grand Duchy of Lithuania

ABSTRACT

The aim of the article is to present the current state of editing sejmiks' records from the lands of the Grand Duchy of Lithuania from 1566 to 1794. Although the first printed edition of Lithuanian (Vilnius) sejmiks' resolutions took place as late as the end of the 18th century, in contrast to the lands of the Polish Crown, Polish historians took little interest in them in later centuries. A relatively large number of sejmik records were published in the 19th century by Vilnius Archaeographical Commission, but one should be extremely critical of these editions, as it was clearly commissioned to shape the picture of the Commonwealth (and especially the Grand Duchy of Lithuania) through the prism of political and confessional requirements. For Polish scholars of the past, on the other hand, it was primarily the Polish lands that were important and the situation was not improved by Poland's regaining of independence in 1918. Therefore, I would like to present the views of some of these historians on the need for such editions (especially at the historians' congress in Vilnius in 1935), their form and the achievements of editing sejm records in the 19th – 21st centuries, divided into volumes strictly presenting such records (published by the above-mentioned Archaeographical Commission), occasional and incidental editions, and the achievements of Russian, Polish, Lithuanian and Byelorussian historiography. What are the already visible effects of the veritable explosion of editions of sejmik records in the last decade and what are the prospects? In which research centres have editing projects been undertaken and what are the teams carrying them out?

Słowa kluczowe: edycje, sejmiki, Wielkie Księstwo Litewskie, Litwa

Key words: the editions, regional councils, Grand Duchy of Lithuania, Lithuania

Wagę i znaczenie materiałów sejmikowych do dziejów Rzeczypospolitej szlacheckiej dostrzegano już w XIX w., a potrzebę ich publikacji postulowali tej klasy uczeni co Walerian Kalinka, Kazimierz Jarochoński, Ludwik Kubala, Franciszek Kluczycki, Adolf Pawiński, Władysław Konopczyński, Oswald Balzer, Stanisław Kutrzeba, Przemysław Dąbkowski, Stanisław Bodniak, Władysław Czapliński, Włodzimierz Dworzaczek i wielu innych, choć byli i tacy (np. Eugeniusz Barwiński), którzy sceptycznie oceniali możliwość pełnej realizacji takich planów. Efekty owych zamierzeń edytorskich nie są zresztą imponujące, zważywszy na fakt, iż zaczęto ich publikację (w Rosji

zresztą!) w 1861 r., choć w ostatnich latach sytuacja uległa zmianie, głównie dla obszaru Korony Polskiej¹.

Dla Wielkiego Księstwa Litewskiego sytuacja jest dużo gorsza, chociaż też już w XIX w. uczeni rosyjscy rozpoczęli, wybiórczo jednak, pod z góry przyjęte też założenia etniczno-religijne, publikację akt sejmikowych, nie w ramach jednak serii takowych edycji. Niemniej otrzymaliśmy w ten sposób wiele instrukcji sejmikowych. I tak w serii Aktów Wileńskiej Archeograficznej Komisji wydano kilkadziesiąt aktów sejmikowych powiatu brzeskiego (litewskiego)², ponad 20 uchwał sejmiku powiatu grodzieńskiego³, 8 postanowień sejmiku powiatu wileńskiego⁴, 7 powiatu pińskiego⁵, sporadycznie zaś powiatu starodubowskiego⁶, nowogródzkiego⁷, smoleńskiego⁸, brasławskiego⁹, lidzkiego¹⁰ i Księstwa Żmudzkiego¹¹. Ich znaczenie obniża jednak nie tylko fakt niezbyt dokładnego odczytu tekstów przez wydawców, stąd jest w nich dużo błędów, ale i to, iż większość wydanych tekstów zachowała się do dzisiaj w księgach grodzkich. Kilka aktów sejmikowych ze wschodnich ziem Litwy (powiaty orszański, połocki i witebski) wydano też na kartach cennej serii Istoriko-juridyczieskije matieriały¹². Należy do tego dodać jeszcze teksty wydane przez rosyjskich historyków w ich monumentalnych, klasycznych już monografiach

¹ L. Łysiak, *W sprawie wydawnictw akt sejmikowych. Uwagi na tle analizy tomu II Akt sejmikowych województwa krakowskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1957, t. 9, z. 1; M. Zwierzykowski, *Wydawanie akt sejmikowych Rzeczypospolitej szlacheckiej – dorobek edytorski oraz refleksje nad klasyfikacją źródeł do dziejów osiemnastowiecznych sejmików*, „Wiek Oświecenia” 2011, nr 27, s. 26-31; K. Łopatecki, *Edycje źródłowe akt sejmikowych: przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2015, t. 14, z. 2, s. 17-30.

² Акты, издаваемые Археографическою комиссіею высочайше учрежденною въ Вильне, t. 2: Акты Брестскаго земскаго суда, Вильна 1867; Акты, издаваемые Виленскою Археографическою комиссіею (dalej: AWAK), t. 3: Акты Брестскаго гродскаго суда, Вильна 1870; t. 4: Акты Брестскаго гродскаго суда, Вильна 1870.

³ Акты, издаваемые комиссіею высочайше учрежденною для разбора древнихъ актовъ въ Вильне, t. 1: Акты Гродненскаго земскаго суда, Вильна 1865; AWAK, t. 7: Акты Гродненскаго гродскаго суда, Вильна 1874.

⁴ AWAK, t. 8: Акты Виленскаго гродскаго суда, Вильна 1875; t. 13: Акты Главнаго Литовскаго трибунала, Вильна 1886.

⁵ AWAK t. 4 i 34.

⁶ AWAK, t. 8 i 13.

⁷ AWAK, t. 13.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem, t. 34.

¹² Историко-юридическіе матеріалы, извлеченные изъ актовыхъ книгъ губерніи Витебской и Могилевской, t. 13, Витебск 1882, s. 387-389; t. 25, Витебск 1894, s. 386-387; t. 26, Витебск 1895, s. 292-300; t. 27, Витебск 1899, s. 280-285.

i artykułach – np. Iwana Łappę¹³, a także w innych edycjach źródłowych, np. Aktach Moskowskiego Gosudarstwa¹⁴. W sumie nie jest to mało, acz stanowią one ułamek procenta zachowanych aktów, nie mówiąc o wytworzonych, których ilości nie jesteśmy nawet w stanie szacunkowo określić. Trzeba wszak brać pod uwagę, iż zachowało się stosunkowo niewiele dokumentacji sejmikowej z terenów Wielkiego Księstwa ze względu na ogromne zniszczenia w zasobach ksiąg grodzkich, zwłaszcza dla XVI i XVII w. Stąd zapewne więcej dla tych czasów zachowało się oryginałów instrukcji i laudów niż kopii uwierzytelnionych i aktykowanych w księgach. Generalnie jednak takiej dokumentacji dla XVI w. jest niewiele, dla niektórych powiatów brak w ogóle (np. dla Mozyrza, Mścisławia, Rzeczycy, Witebska), dla niektórych zaś zachowało się ich dość dużo (jak na litewskie standardy).

O ile wielu historyków polskich postulowało w XIX i XX w. edycje akt sejmikowych z ziem Korony Polskiej i wydano zupełnie okazały zespół owych akt, to nie dostrzegali oni długo potrzeby edycji takowych z ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego po 1569 r. Nie znaczy to, że sporadycznie nie wydawano tekstów sejmikowych, jednak bez aparatu krytycznego, zasad edytorskich (takich zresztą jeszcze nie było), niekiedy z usuniętymi fragmentami. Po raz pierwszy takich edycji dokonano już zresztą w końcu XVIII w.¹⁵ W XIX w. wydano przynajmniej kilka laudów. Były to tak „edycje” okazjonalne (przy genealogiach, historii lokalnej, w pamiętnikach)¹⁶, jak i celowe, same w sobie bez

¹³ И.И. Лаппо, *Великое княжество Литовское во второй половине XVI столетия: Литовско-Русский повест и его сеймик*, Юрьев 1911, s. 559-561 (przypis 4); Idem, *Пинский сеймик после отречения Яна Казимира*, „Журнал Министерства народного просвещения”, новая серия, t. 25 (1910, nr 2), отд. 2, s. 284-300.

¹⁴ *Акты Московскаго государства*, изданные Императорскою академиею наукъ, ред. Н.А. Попов, t. 2: *Разрядный приказъ. Московский столъ. 1635*, Санкт Петербургъ 1894, nr 967 (laudum sejmiku oszmiańskiego 1657 w tłumaczeniu na rosyjski).

¹⁵ P. Dubiński, *Zbiór praw i przywilejów miastu stołecznemu Wilnowi nadanych*, Wilno 1788, s. 233-234 (laudum wileńskie z 7 lipca 1662).

¹⁶ J.K. Wilczyński, *Herbarz starodawnej szlachty podług Heraldyków polskich z dopełnieniem do czasów obecnych*, Paryż ok. 1860, s. 12-15 [Kaszycowie] – instrukcja inflancka, Dyneburg 25 sierpień 1766, bez początku. Instrukcja ta znajduje się w Latvijas Valsts vēstures arhivs, F. 712, nr 111, k. 254-264; E. T[yszkiewicz], *O klasztorach zgromadzeń istniejących obecnie w Dyecezyi Wileńskiej*, „Teki Wileńska”, 1858, nr 4, s. 193-195 (instrukcja trocka 20 sierpień 1720); S. Barącz, *Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce*, t. 2, Lwów 1861, s. 377-380 (fragment laudum trockiego z 20 sierpnia 1720 r.); S.F. Medeksza, *Księga pamiętnicza wydarzeń zaszłych na Litwie 1654-1668*, wyd. W. Sere-dyński, *Scriptores rerum Polonicarum*, t. 3, Kraków 1875, s. 169-175, 465-474 (kowieńskie z 1658 i 1667 r.); C. Jankowski, *Powiat oszmiański. Materiały do dziejów ziemi i ludzi*, t. 1-4, Petersburg 1896-1900 (oszmiańskie). Należy tu wspomnieć, że jeszcze w 1935 r. w monografii Weyssenhofów opublikowano kilka uchwał sejmików inflanckich – J. Weyssenhoff, *Kronika rodziny Weyssenhoffów*, Wilno 1935.

związku z jakimś zagadnieniem¹⁷. Trudno jednak zrozumieć, dlaczego nawet Ludwik Kubala uważał, że zajmowanie się uchwałami wszystkich sejmików w zasadzie nie jest istotne dla poznania dziejów parlamentaryzmu Rzeczypospolitej, więc radził skupić się na tych najważniejszych powiatach, na Litwie przynajmniej dwu, w tym wileńskim¹⁸. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości ludzie nauki zaprezentowali cele badawcze na najbliższe lata i docelowe. W gronie tym dwaj historycy – Oswald Balzer i Tadeusz Kutrzeba – na łamach „Nauki polskiej” zaprezentowali także potrzeby nauki w zakresie historii prawa, a wśród owych postulatów badawczych znalazły się projekty edytorskie laudów sejmikowych, które uznali za „Wybitnie to ważny materiał, do objaśnienia różnych kierunków politycznego życia ówczesnej Polski, jako też jej stosunków ustrojowych” (Balzer), „Bez nich nie można pisać historii politycznej, jak i historii ustroju i to we wszystkich jej działach, historii poglądów społeczeństwa, jak i historii jego umysłowej kultury” (Kutrzeba). Balzer postulował ponadto, by „podobny sposób zastosować należy do wydawnictwa aktów dawnej Litwy, skupionych głównie w Archiwum centralnym wileńskim”, gdy Kutrzeba ograniczył się do potrzeby edycji jedynie laudów powiatu wileńskiego. Wydaje się, że należy zwrócić też uwagę na inny postulat tego wybitnego historyka prawa, iż

Bardzo jednak pożyteczną byłoby rzeczą zgromadzenie w jednym miejscu odpisów aktów sejmikowych z jak największej liczby województw. Taki zbiór nie tylko mógłby być podstawą do wydawnictw aktów sejmikowych, a także sejmowych, ale wprost umożliwiałby opracowywanie szeregu kwestji, zwłaszcza z zakresu ustroju Polski¹⁹.

Z owych postulatów nic jednak nie wyniknęło, nikt nie podjął się pracy nad sejmikami litewskimi. Eugeniusz Barwiński wydając w 1907 r. diariusze sejmiku 1597 r. zastosował metodę dołączania do tego znanych mu instrukcji sejmikowych poprzedzających ów sejm, przy czym na 19 takowych 5 pochodziło z terenów litewskich²⁰. Poparł widocznie ten pomysł Ryszard Mienicki,

¹⁷ Instrukcja posłowi na sejmik partykularny w Oszmianie dnia 27 stycznia r. 1638 przypadający dana, z Warszawy dnia 14 miesiąca grudnia r.p. 1637, [w:] *Zrządla do dziejów polskich*, wyd. M. Malinowski i A. Przezdziecki, t. 2, Wilno 1844, s. 220-229; „Rubon. Pismo zbiorowe poświęcone pożytecznej rozrywce”, wyd. K. Bujnicki, t. 8, Wilno 1847, s. 7-21 (instrukcja połocka 1764); *Wiadomości do dziejów Polskich z Archiwum Prowincyi Szląskiej*, zebrał A. Mosbach, Wrocław 1860, s. 312-317 (instrukcja wilkomierska z 1646); *Postanowienia na sejmiku wilkijskim w ziemi żmudzkiej roku 1576 marca 28 dnia*, wyd. W. Nowodworski, „Kwartalnik Historyczny” 1902, t. 16, z. 1, s. 457-458.

¹⁸ *Pamiętnik drugiego zjazdu historyków polskich we Lwowie*, t. 2: *Obrady i uchwały*, Lwów 1891, s. 66.

¹⁹ *Nauka polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój*, t. 1, Warszawa 1918, s. 249, 269-271.

²⁰ *Dyariusze sejmowe z roku 1597*, wyd. E. Barwiński, *Scriptores rerum Polonicarum*, t. 20, Kraków 1907, s. 322-423.

bo zastosował go w wydanym w 1928 r. *Diariuszu Walnej Rady Warszawskiej z roku 1710*, dołączając instrukcje dla posłów z 16 sejmików, z czego 6 z nich dotyczyło ziem Wielkiego Księstwa (wraz z Inflantami)²¹.

Wydawało się, że sytuacja ulegnie zmianie, gdy VI Powszechny Zjazd Historyków Polskich w 1935 r. odbył się w Wilnie, który z powodu miejsca obrad powinien był dać nie tylko podsumowanie dotychczasowych badań nad dziejami Wielkiego Księstwa Litewskiego, ale i podjąć istotne zadania badawcze oraz edytorskie. I choć rzeczywiście bardzo wszechstronnie omówiono stan badań nad dziejami Litwy, zarysowano też dalsze potrzeby badawcze, to w zasadzie nikt nie zajął się postulowaniem edycji akt sejmikowych. Nie zrobił tego wspomniany Ryszard Mienicki, a Władysław Konopczyński jedynie ubolewał nad dokonaniem historiografii rosyjskiej w tym względzie, które jako „niesystematyczne, niekompletne, urzędowo-tendencyjne, raczej zagwoździły niż przyspieszyły tu postęp badań”. Co więcej stwierdził, iż „Ani jedno województwo litewskie nie ma porządnego zbioru laudów”²², co chyba miało go wytłumaczyć z niepodejmowania prób ich wydawania. Generalnie chyba widziano potrzebę wydawania laudów sejmikowych, ale Jan Adamus prezentując potrzebne projekty edytorskie opowiedział się za sposobem ich wydawania na wzór zastosowany przez Barwińskiego, czyli wraz z diariuszami poszczególnych sejmów²³. Jako ostatni w okresie międzywojennym dwie instrukcje sejmikowe – upicką z 1613 r. i żmudzka z 1655 r. – wydał litewski historyk Adolfas Šapoka²⁴, ale był to jedyny wkład Litwinów w akcję edycji tych ważnych źródeł dla litewskiego parlamentaryzmu.

Przez następne dziesięciolecia nikt nie podjął więc trudu edycji laudów i instrukcji sejmikowych z ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wykorzystywano je jednak – tak wydane już, jak pozostające w rękopisach w archiwach i bibliotekach, krajowych i zagranicznych. W Polsce Ludowej początkowo tematyka litewska, białoruska i ukraińska w pracach naukowych nie była dobrze widziana przez tzw. czynniki oficjalne. Sytuacja zmieniła się przynajmniej częściowo po 1956 r., co zaowocowało powstawaniem wielu rozpraw dotyczących owych ziem, początkowo z naciskiem na sprawy społeczne i gospodarcze. Powoli powstawały też artykuły i książki poruszające kwestie polityczne masowo już wykorzystujące dorobek działalności sejmików z ziem Wielkiego Księstwa. Wciąż

²¹ *Diariusz Walnej Rady Warszawskiej z roku 1710*, wyd. R. Mienicki, Wilno 1928, s. 248-252 (sejmik kowieński), 270-274 (żmudzki), 290-291 (brzeski), 291-297 (mścisławski), 298-307 (miński), 307-310 (inflancki).

²² *Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie, 17-20 września 1935 r. t. 1: Referaty*, Wilno 1935, s. 26-36, 43-44.

²³ *Ibidem*, s. 448.

²⁴ A. Šapoka, *Lietuva ir Lenkija po 1569 metų Liublino unijos. Jų valstybinių santykių bruožai*, Kaunas 1938, s. 332-333, 343-348.

jednak nie było impulsu do zajęcia się edycją uchwał sejmików, choć prowadzono takie prace odnośnie do rdzennych ziem polskich (sejmiki krakowskie, wielkopolskie, pruskie, podolskie). Uchwały i instrukcje sejmików litewskich zaczęły się już jednak pojawiać w większej liczbie jako edycje pojedyncze – same w sobie lub w opracowaniach jako dodatek źródłowy. I tak Henryk Lulewicz wydał najstarszą znaną nam instrukcję sejmiku litewskiego – wileńską z 1570 r.²⁵ Andrej Radaman – kilka takowych (nie licząc edycji dużych fragmentów), bo grodzieńską w 1571 r., brzeską z 1589 r., laudum brasławskie z 1600 r., instrukcję słonimską z 1602 r., połocką z 1608 r. (wspólnie z W. Gałubowiczem), a przede wszystkim nowogródzkie z 1587 i 1598 r.²⁶ Wital Gałubowicz dołączył do tego teksty związane z sejmikami połockim z 1608 (wspólnie z A. Radamaniem), 1616, 1623, 1632 i 1639 r. oraz mińskim z 1608 i nowogródzkim z 1641 r.²⁷

²⁵ *Najstarsza znana instrukcja sejmikowa z Wielkiego Księstwa Litewskiego. Sejmik wileński przed sejmem warszawskim 1570 roku*, [w:] *Studia historyczno-prawne. Prace dedykowane Profesorowi Janowi Sereydcy w siedemdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestopięciolecie pracy naukowej*, red. J. Dorobisz, W. Kaczorowski, Opole 2004, s. 171-180.

²⁶ *Інструкцыя шляхты Гарадзенскага павета паслам на Варшаўскі сойм 1572 г. з агульнаваяводскага сойма Трокскага ваяводства, які адбыўся ў Самілішках 9 снежня 1571 г., падрыхтаваў да друку А. Радаман*, [w:] *Гарадзенскі палімпсест. 2009. Дзяржаўныя ўстановы і палітычныя жыццё, XV–XX ст., пад рэд. А. Смаленчука і Н. Сліж, Гародня 2009*, s. 246-251; *Элекцыйныя лісты як крыніца вывучэння дзейнасці соймаў Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага другой паловы XVI – пачатку XVII ст.*, [w:] *Архіварыус: Зборнік навуковых паведамленняў і артыкулаў*, Выпуск 2, рэд. А. Галубовіч [і іншыя], Мінск 2004, s. 101-102; *Ухвала перадсоймавага сойма Браслаўскага павета, які адбыўся перад Варшаўскім вальным соймам 1601 г., Браслаў, 19 XII 1600*, падрыхтаваў да друку А. Радаман, [w:] *А. Радаман, Соймакавая ухвала шляхты Браслаўскага павета ад 19 снежня 1600 г. у кантэксце вайны Рэчы Паспалітай абодвух народаў са Швецыяй (1600–1629)*, дадатак, [w:] *Браслаўскія чытанні. Матэрыялы VI-й навукова-краязнаўчай канферэнцыі, прысвечанай 150-й гадавіне з дня нараджэння браслаўскага лекара Станіслава Нарбута (1853–1926)*, 7-8 мая 2003 г., [w:] *Браслаўскае музейнае аб'яднанне, Браслаўскае краязнаўчае таварыства імя О. Гедэмана, Браслаў 2003*, s. 85-86; *Інструкцыя слонімскага перадсоймавага сойма, які адбыўся ў Слоніме 11 снежня 1602 г., соймавым паслам на кракаўскі вальны сойм Рэчы Паспалітай 1603 г.*, падрыхтаваў да друку Андрэй Радаман, [w:] *А. Радаман, Павятовыя соймікі Новагародскага ваяводства Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага напярэдадні кракаўскага ардынарнага сойма Рэчы Паспалітай абодвух народаў 1603 г.*, дадатак, [w:] *Вялікае Княства Літоўскае: палітыка, эканоміка, культура*, ч. 1, укладальнікі А. Скеп'ян, рэд. У. Гусакоў [і іншыя], Мінск 2017, s. 237-238, 240-245; *Інструкцыя полацкай шляхты на сойм 1608 г. [s! = 1609]*, падрыхтавалі да друку В. Галубовіч, А. Радаман, „*Commentarii Polocenses Historici*” = „*Полацкія гістарычныя запіскі*”, 2006 т. 3, s. 70-72; *Інструкцыя сойма Новагародскага павета паслам на элекцыйны сойм 1587 г.*, падрыхтаваў да друку А. Радаман, „*Беларускі гістарычны агляд*” 2003, т. 10, з. 1-2 (18-19), s. 163-174; *Інструкцыя Новагародскага сойма паслам на варшаўскі вальны сойм 1598 г.*, падрыхтаваў да друку А. Радаман, „*Сацыяльна-эканамічныя і прававыя даследаванні*” 2005, нр 2, s. 97-109.

²⁷ *Галубовіч В., Соймакавая інструкцыя менскай шляхты 1608 г.*, [w:] *Мінск і мінчане: дзесяць стагоддзяў гісторыі (да 510-годдзя атрымання Менскам магдэбургскага права): Матэрыялы Міжнар. навуц.-практ. канф.*, Мінск, 4-5 верасня 2009 г., Мінск 2010, s. 32–37; *Idem, Інструкцыя полацкай шляхты на сойм 1608 г. [s! = 1609]*, падрыхтавалі да друку В. Галубовіч, А. Радаман, „*Commentarii Polocenses Historici*” = „*Полацкія гістарычныя запіскі*” 2006, т. 3, s. 70-72;

Wreszcie Henadź Sahanowić wydał instrukcję wileńską z 11 grudnia 1618 r. i oszmiańską z 1632 r.²⁸, a Zinaida Antonowicz i Aleksandr Zaliwako – mińską z 1722 r.²⁹ Wyraźnie więc widać, że publikowanie instrukcji, uchwał (laudów) i innych aktów związanych z sejmikami jest na Białorusi popularne, co niezmiernie cieszy. Nie da się jednak w ten sposób wydać wszystkich zachowanych materiałów sejmikowych.

Pomysł edycji aktów sejmikowych Wielkiego Księstwa Litewskiego z lat 1566–1795 zrodził się na początku XXI w. w naszych rozmyślaniach nad programem badawczym Henryka Lulewicz, który jednak postanowił skoncentrować się na wydaniu aktów zjazdów litewskich jako ważniejszych źródeł do litewskiego parlamentaryzmu, dziejów politycznych Litwy okresu nowożytnego i prawa. W gruncie rzeczy pomysł wciąż ożywiali jednak nasi białoruscy Koledzy i współpracownicy w realizacjach innych projektów badawczych (urzędników, deputatów Trybunału) dotyczących Wielkiego Księstwa – Andrei Macuk i Andrei Radaman. W dyskusjach o tym, jak wyglądać powinien projekt edycji, braliśmy pod uwagę możliwość wydawania aktów z całego Księstwa w układzie chronologicznym (według sejmów) lub kolejnych powiatów od 1566 do 1795 r. Zastanawialiśmy się też, jaki powiat powinien iść w pierwszej kolejności biorąc pod uwagę bogactwo materiału źródłowego – brzeski czy nowogródzki, przy czym za tym drugim zdecydowanie optowali wspomniani wyżej białoruscy Koledzy. Do obu wymienionych powiatów bez wątpienia istnieje (zachowała się) największa dokumentacja sejmikowa, po części zresztą – jak wyżej napisałem – wydana drukiem, a do tego rozpoznana w zasobach rękopiśmiennych w związku z istnieniem (jako praca doktorska) monografii sejmiku brzeskiego autor-

Idem, „Мы, Корсаки Залеськія і Бабыніцкія...”: кланавая салідарнасць як элемент шляхецкай культуры Полаччыны ў XVII ст., „Rocznik Centrum Studiów Białoruskich” 2018, R. 4, s. 6-18; Idem, Каралеўскія паслы на соймікі Полацкага ваяводства: часы Жыгімонта і Уладзіслава Вазаў, w: *Беларускае Падзвінне: вопыт, метадыка і вынікі палявых і міждысцыплінарных даследаванняў* [Электронны рэсурс]: электрон. зб. навук. арт. IV міжнар. навук. канф. да 50-годдзя Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта, Полацк, 19–20 крас. 2018 г., пад агул. рэд. А.І. Корсак, Наваполацк 2018, s. 389; Idem, Інструкцыя полацкай шляхты на элекцыйны сойм 1632 г., [w:] *Гісторыя і археалогія Полацка і Полацкай зямлі: матэрыялы V Міжнароднай навуковай канферэнцыі (24-25 кастрычніка 2007 г.)*, укладальнік Т.А. Джумантаева, Полацк 2009, s. 59-64; Idem, „Пры складанні ніжэйшага наклону”: невядомая інструкцыя Полацкай шляхты на сойм Рэчы Паспалітай 1639 г., „Вестник Полоцкого государственного университета. Серия А, Гуманитарные науки” 2020, nr 1, s. 45-50; Idem, Паслы і пасольская інструкцыя наваградскай шляхты на сойм 1641 г., [w:] *Людзі і ўлада Наваградчыны: гісторыя ўзаемадзеяння: (да 500-годдзя надання Навагрудку прывілея на магдэбургскае права): Зборнік навуковых артыкулаў*, уклад. А.А. Скеп’ян, В.В. Даніловіч, А.Б. Доўнар, Мінск 2013, s. 178-186.

²⁸ *Vilniaus seimelio instrukcija pasiuntinams į 1619 metų Abiejų Tautų Respublikos seimą*, „Lietuvos Istorijos Metraštis”, 2008, z. 1, s. 137-144; *Інструкцыя паслам Ашмянскага повета на канвакацыйны сойм 1632 г.*, „Беларускі Гістарычны Агляд”, т. 14, з. 1-2, 2007, s. 217-219.

²⁹ З. Антановіч, А. Залівака, *Інструкцыя ўраднаўцаў і абывацеляў Мінскага ваяводства паслам на Вальны сойм 1722 г.*, „Архіварыус. Зборнік навукова-папулярных паведамленняў і артыкулаў”, Выпуск 4, Мінск 2006, s. 25-36.

stwa Diany Koniecznej³⁰. Autorka ta jednak przedtem zajmowała się sejmikiem nowogródzkim³¹, więc była dobrze przygotowana merytorycznie, by wziąć udział także w projekcie dotyczącym tegoż powiatu. Co więcej, Andrej Radaman to autor bez wątpienia największej liczby publikacji dotyczących sejmików nowogródzkich, a to należało też wykorzystać. Nasze sejmikowe plany edytorskie przyspieszyło z jednej strony wydanie przez Henryka Lulewicz drukiem w 2009 r. drugiego tomu aktów zjazdów stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego, a z drugiej ukazanie się edycji uchwał sejmikowych z czasów Stanisława Augusta przygotowanej przez białoruskiego historyka Jaugena Aniszczenkę³², która wzbudziła nasze ogromne zastrzeżenia nie tylko z powodu ich tłumaczenia (Autor słabo znał język polski, co owo tłumaczenie dodatkowo komplikowało), ale też błędnych zapisów źródłowych odnoszących się do ksiąg, w których owe instrukcje się znajdują! W 2012 r., jako kierownik projektu, złożyłem więc wreszcie stosowny wniosek do Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki na zrealizowanie projektu badawczego pt.: Akta sejmikowe Wielkiego Księstwa Litewskiego 1566–1794. Województwo nowogródzkie. W skład zespołu badawczego weszli Henryk Lulewicz i Andrej Radaman (odpowiadający za lata 1566–1632), Andrzej Rachuba (1633–1668), Diana Konieczna (1669–1696), Przemysław Romaniuk (1697–1732), Andrej Macuk (1733–1763), Adam Danilczyk i Andrzej Haratym (1764–1794). Grant (nr 0057/NPRH2/H11/81/2012), afiliowany w Instytucie Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN, został nam przyznany na 5 lat i zgodnie z harmonogramem został ukończony. Co do zasad edycji to oparliśmy się na założeniach przyjętych przez zespół Michała Zwierzykowskiego w niebywałym tempie wydający akta sejmikowe (województw poznańskiego i kaliskiego oraz bełskiego), ale z pewnymi modyfikacjami, związanymi też m.in. z owymi edycjami, by nie powtarzać dokumentacji wychodzącej z podpisem królewskim, a kierowanej na sejmiki w trakcie kampanii przedsejmowej. Problemem było też to, że nawet w ramach naszego zespołu nie było zgody i jednomyślności co do zasad edycji, co znalazło odbicie w przygotowanych przez poszczególne podzespoły tekstach. Zorganizowana przez nas w tym celu w 2015 r. ogólnopolska konferencja, niezwykle ważna i – moim zdaniem – płodna, nie przyczyniła się jednak do wyjaśnienia wszystkich problemów³³.

³⁰ Praca ukazała się drukiem: *Ustrój i funkcjonowanie sejmiku brzesko-litewskiego w latach 1565–1763*, Warszawa 2013.

³¹ Fragment owej pracy magisterskiej Diana Urbanowicz opublikowała pt. *Z problematyki obrad sejmiku nowogródzkiego w czasach Jana III Sobieskiego*, „Prace Historyczne” 2001, t. 31: *Z badań nad Rzeczpospolitą w czasach nowożytnych*, red. K. Matwijowski., s. 95–105.

³² Я.К. Анішчанка, *Збор твораў у 6 т.*, т. 5: *Абывацелі правінцыі: Інструкцыі шляхецкіх сеймікаў беларускіх земляў ВКЛ (Літоўская правінцыя)*. Зб. дакум., Выд. Я.К. Анішчанка, Мінск 2009.

³³ J. Stoliczka, *Konferencja „Edycje źródłowe akt sejmikowych. Problemy i perspektywy edytorskie”* (Warszawa, 15 października 2015 r.), „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2016, t. 143, z. 1, s. 225–228.

Po zebraniu materiału źródłowego i jego opracowaniu nie przystąpiliśmy, niestety, od razu do wydania poszczególnych tomów, a miały być one publikowane w kolejności chronologicznej. Z jednej strony zajęci byliśmy bowiem innymi edycjami³⁴, a z drugiej – zdecydowanie pogarszał się stan zdrowia H. Lulewicz, który miał być redaktorem pierwszego tomu aktów sejmikowych z lat 1566–1632. Jego śmierć 21 maja 2019 r. w gruncie rzeczy sparaliżowała zupełnie prace edycyjne i trudno dziś orzec, kiedy (mamy nadzieję, że w 2023 r.) oddamy wreszcie do druku ten pierwszy tom aktów sejmikowych powiatu nowogrodzkiego.

Ku naszej radości myśl edycji litewskich aktów sejmikowych podjęli też nasi młodszy Koledzy z Warszawy, Torunia i Wilna. Pierwsi byli historycy litewscy – Robertas Jurgaitis, Adam Stankevič i Asta Verbickienė, którzy w 2009 r. przystąpili do prac nad wydaniem instrukcji sejmikowych z terenu Wielkiego Księstwa z lat 1788–1790, a stosowny tom ukazał się drukiem w 2015 r. i był efektem realizacji projektu badawczego finansowanego przez Litewską Radę Naukową (Lietuvos mokslo taryba) w ramach Programu narodowego rozwoju lituanistyki. Publikacja jest pomyślana jako pierwszy tom nowej serii *Fontes Historiae Parlamentorum Lituanicorum*³⁵.

W 2014 r. grant na 5 lat w ramach programu NPRH (nr 11H 13 0281 82) na projekt pt. „Akta sejmikowe województwa wileńskiego 1566–1655” otrzymał 9-osobowy międzynarodowy zespół kierowany przez Tomasza Kempę z UMK w Toruniu, w skład którego weszli Maksim Makarau, Dzianis Lisiejczykau i Volga Babkova (wszyscy z Białorusi), Eugenijus Savišcevas i Jonas Drungilas (z Litwy) oraz Tomasz Ambroziak, Wioletta Zielecka-Mikołajczyk i Piotr Łabędź (z Polski). Projekt ten został już zrealizowany, a jego efektem jest złożony w Wydawnictwie UMK do druku tom (ss. 1050) pod redakcją Tomasza Kempy i Tomasza Ambroziaka³⁶.

34 *Metryka Litewska. Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo połockie 1667 i 1690 r.*, red. A. Rachuba, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Warszawa 2018; *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. V, *Ziemia połocka i województwo połockie XIV–XVIII wiek*, red. H. Lulewicz, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, A. Haratym, A. Macuk, A. Radaman, przy współpracy W. Hałubowicza i P.P. Romaniuka, Warszawa 2018; *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 9, *Województwo mścisławskie XVI–XVIII wiek*, red. A. Rachuba, oprac. H. Lulewicz, T. Jaszczółt, A. Radaman, A. Rachuba, P.P. Romaniuk, A. Macuk, A. Danilczyk i A. Haratym, Warszawa 2019; *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. VIII, *Ziemia brzeska i Województwo brzeskie XIV–XVIII wiek*, red. A. Rachuba, oprac. H. Lulewicz, T. Jaszczółt, A. Radaman, A. Rachuba, P.P. Romaniuk, A. Macuk, A. Danilczyk i A. Haratym, Warszawa 2020.

35 *Lietuvos Džidžiosios Kunigaikštystės seimelių instrukcijos (1788–1790)*, Vilnius 2015. Zob. też recenzję tej edycji: W. Filipczak, *Instrukcje dla posłów z Wielkiego Księstwa Litewskiego na Sejm Wielki. Uwagi na temat nowego litewskiego wydawnictwa źródłowego*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2017, R. 16, nr 2, s. 302–314.

36 Informacje Prof. Tomasza Kempy, za które gorąco dziękuję.

Jednocześnie niemal, bo w 2015 r., wniosek do NPRH na projekt pt. Edycja akt sejmiku kowieńskiego z lat 1733–1795 złożyła Monika Jusupović z Instytutu Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN i otrzymała finansowanie na trzy lata (2016–2019, grant nr 2015/19/D/HS3/00716). Pracę wykonała samodzielnie, choć współpracował z nią litewski historyk Liudas Glemža, a konsultacji filologicznej dokonał Aleksander Paroń. Efektem był wydany drukiem tom aktów o swoistej konstrukcji, bo prócz 202 dokumentów wydanych przez sejmik kowieński, bądź do tegoż sejmiku skierowanych (kredensy, instrukcje, lauda, manifestacje i listy), a obrazujących funkcjonowanie sejmiku, załączony został też aneks, w którym zamieszczono akta niewydane przez sejmik, ale istotne dla jego dziejów³⁷. Monika Jusupović nie zadowoliliła się jednak tym dokonaniem, bo w 2021 otrzymała czteroletni grant NPRH (nr NPRH 11H 20 0128 88) na edycję akt sejmiku trockiego z lat 1733–1795. Tym razem jednak prace pod jej kierunkiem miał realizować zespół, w skład którego weszli też Przemysław P. Romaniuk i Michał Gochna, a jego zawartość aktowa ma być podobna do tomu kowieńskiego³⁸.

W latach 2015–2018 zrealizowany też został grant NPRH nr 1bH 15 0199 83, w ramach którego inny zespół toruński, w skład którego weszli Bogusław Dybaś (jako kierownik), Paweł A. Jeziorski i Tomasz Wiśniewski, przygotował do druku tom materiałów z dyneburskich akt grodzkich i ziemskich z lat 1764–1775, zatytułowany *Szlachta polsko-inflancka wobec przełomu*. Zawarte w nim zostały liczne i bardzo różnorodne dokumenty, wśród nich zaś inflanckie akta sejmikowe (instrukcja, lauda, kredensy etc.)³⁹. Nie jest to jednak *stricte* edycja dokumentacji sejmikowej.

Na tym jednak nie kończą się dobre wiadomości o podjętych badaniach nad edycjami aktów sejmikowych, ponieważ w 2022 r. Karol Łopatecki z Wydziału Historii i Stosunków Międzynarodowych otrzymał grant NPRH (nr 11H 20 0318 88) na zrealizowanie w ciągu pięciu lat projektu pt. Akta sejmikowe województwa połockiego (XVI–XVIII wiek). Polsko-białoruski zespół, którym kieruje Karol Łopatecki, liczy siedmiu badaczy. Są to: Wital Gałubowicz, Andrej Macuk, Uładzimir Padaliński, Andrej Radaman, Marta Kupczewska i Janusz Danieluk.

Wymieniony tu wielokrotnie Andrej Macuk jest też kierownikiem i jednym z dwu wykonawców (drugim jest też uczestnik wielu projektów Andrej Radaman) grantu Narodowego Centrum Badań i Rozwoju pt. *Akta sejmikowe powiatu wołkowyskiego z lat 1569–1763*. Ma być on zrealizowany w ciągu 18 miesięcy i mam nadzieję, że nie będzie to ostatnie podejście polskich,

³⁷ *Akta sejmiku kowieńskiego z lat 1733–1795*, wyd. M. Jusupović, Warszawa 2019.

³⁸ Bardzo dziękuję Pani dr Monice Jusupović za przekazanie mi informacji o projekcie trockim.

³⁹ *Szlachta polsko-inflancka wobec przełomu. Materiały z dyneburskich akt grodzkich i ziemskich z lat 1764–1775*, wyd. B. Dybaś, P.A. Jeziorski przy współpracy T. Wiśniewskiego, Toruń 2018.

białoruskich i litewskich kolegów do tego tak ważnego zadania, jakim jest wydawanie dokumentacji sejmikowych z obszaru Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Podsumowując stwierdzić trzeba, że dla obszaru dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego mamy dziś opublikowanych niewiele aktów sejmikowych, choć w ostatnich latach wyraźnie widoczny jest proces swoistego nadrabiania zaległości, wyraźnego zainteresowania historyków polskich, ale też białoruskich i litewskich tego typu edycjami. Wskazuje na to ilość złożonych wniosków grantowych i informacje o pracach w toku lub bliskich ukończenia. Ważna jest tu współpraca lituanistów wymienionych trzech nacji, świadomość potrzeb, ale też ograniczeń, głównie źródłowych, uwarunkowanych jednak także sytuacją geopolityczną. Wydaje się jednak, że trend wzrostu zainteresowania edytorstwem aktów sejmikowych zostanie podtrzymany, co zaowocuje nowymi tomami tych tak ważnych źródeł. Istotny byłby tu jednak bardziej widoczny udział w tych przedsięwzięciach historyków litewskich.

Bibliografia

Źródła drukowane

Akta sejmiku kowieńskiego z lat 1733–1795, wyd. M. Jusupović, Warszawa 2019.

Акты, издаваемые Археографическою комиссиею высочайше учрежденною въ Вильне, t. 2: *Акты Брестскаго земскаго суда, Вильна 1867* // *Akty, izdavaemye Arheograficeskoj kommissiej vysočajše učreždennoj v" Vl'ne*, t. 2: *Akty Brestskago zemskago suda, Vil'na 1867*.

Акты, издаваемые комиссиею высочайше учрежденною для разбора древнхъ актовъ въ Вильне, t. 1: *Акты Гродненскаго земскаго суда, Вильна 1865*, t. 7: *Акты Гродненскаго гродскаго суда, Вильна 1874* // *Akty, izdavaemye kommissiej vysočajše učreždennoj dlâ razbora drevnh" aktov" v" Vl'ne*, t. 1: *Akty Grodnenskago zemskago suda, Vil'na 1865*; t. 7: *Akty Grodnenskago grodskago suda, Vil'na 1870*.

Акты, издаваемые Виленскою Археографическою комиссиею, t. 3: *Акты Брестскаго гродскаго суда, Вильна 1870*; t. 4: *Акты Брестскаго гродскаго суда, Вильна 1870*; *Акты Виленскаго гродскаго суда, Вильна 1875*; t. 13: *Акты Главнаго Литовскаго трибунала, Вильна 1886*; t. 34: *Акты, относящиеся ко времени войны за Малороссию (1654–1667)*, Вильна 1909 // *Akty, izdavaemye Vilenskoj Arheograficeskoj kommissiej*, t. 3: *Akty Brestskago grodskago suda, Vil'na 1870*; t. 4: *Akty Brestskago grodskago suda, Vil'na 1870*; *Akty Vilenskago grodskago suda, Vil'na 1875*; t. 13: *Akty Glavnago Litovskago tribunala, Vil'na 1886*; t. 34: *Akty, odnosâšiesâ ko vremeni vojny za Malorossiû (1654–1667)*, Vil'na 1909.

Акты Московскаго государства, изданные Императорскою академиею наукъ, ред. Н.А. Попов, t. 2: *Разрядный приказъ. Московский столъ. 1635–1659*, Санкт Петербургъ 1894, nr 967 // *Akty Moskovskago gosudarstva, izdannye*

- Imperatorskoû akademieû nauk", red. N.A. Popova, t. 2: *Razrâdnyj prikaz". Moskovskij stol". 1635–1659*, SanktPeterburg", 1894, nr 967.
- Diarjusz Walnej Rady Warszawskiej z roku 1710*, wyd. R. Mienicki, Wilno 1928.
- Dyariusze sejmowe z roku 1597*, wyd. E. Barwiński, *Scriptores rerum Polonicarum*, t. 20, Kraków 1907.
- Историко-юридические материалы, извлеченные изъ актовыхъ книгъ губерніи Витебской и Могилевской*, t. 13, Витебск 1882; t. 25, Витебск 1894; t. 26, Витебск 1895; t. 27, Витебск 1899 // *Istoriko-ûridičeskie materialy, izvlečennye iz" aktovyh" knig gubernii Vitebskoj i Mogilevskoj*, t. 13, Vitebsk 1882; t. 25, Vitebsk 1894; t. 26, Vitebsk 1895; t. 27, Vitebsk 1899.
- Lietuvos Džidžiosios Kunigaikštystės seimelių instrukcijos (1788–1790)*, parengė R. Jurgaitis, A. Stankevič i A. Verbickienė, Vilnius 2015.
- Medeksza S.F., *Księga pamiętnicza wydarzeń zaszytych na Litwie 1654–1668. Scriptores rerum Polonicarum*, t. 3, wyd. W. Seredyński, , Kraków 1875.
- Postanowienia na sejmiku wilkijskim w ziemi żmudzkiej roku 1576 marca 28 dnia*, wyd. W. Nowodworski, „Kwartalnik Historyczny” 1902, t. 16, z. 1.
- „Rubon. Pismo zbiorowe poświęcone pożytecznej rozrywce”, wyd. K. Bujnicki, t. 8, Wilno 1847.
- Szlachta polsko-inflancka wobec przełomu. Materiały z dyneburskich akt grodzkich i ziemskich z lat 1764–1775*, wyd. B. Dybaś, P.A. Jeziorski przy współpracy T. Wiśniewskiego, Toruń 2018.
- Wiadomości do dziejow Polskich z Archiwum Prowincyi Szląskiej*, zebrał A. Mosbach, Wrocław 1860.
- Zrządla do dziejów polskich*, t. 2, wyd. M. Malinowski i A. Przeddziecki, Wilno 1844.

Opracowania

- Анішчанка Я.К., *Збор твораў у 6 т.*, t. 5: *Абывацелі правінцыі: Інструкцыі шляхецкіх сеймікаў беларускіх земляў ВКЛ (Літоўская правінцыя)*. 3б. дакум., Выд. Я.К. Анішчанка, Мінск 2009 // *Анішчанка Я.К., Збор твораў у 6 т.*, t. 5: *Абывацелі правінцыі: Інструкцыі шляхецкіх сеймікаў беларускіх земляў ВКЛ (Літоўская правінцыя)*. Зб. дакум., Выд. Я.К. Анішчанка, Мінск 2009.
- Barącz S., *Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce*, t. 2, Lwów 1861,
- Dubiński P., *Zbiór praw i przywilejów miasta stołecznego Wilnowi nadanych*, Wilno 1788.
- Jankowski C., *Powiat oszmiański. Materiały do dziejów ziemi i ludzi*, t. 1-4, Petersburg 1896–1900.
- Konieczna D., *Ustrój i funkcjonowanie sejmiku brzesko-litewskiego w latach 1565–1763*, Warszawa 2013.
- Lulewicz H., *Najstarsza znana instrukcja sejmikowa z Wielkiego Księstwa Litewskiego. Sejmik wileński przed sejmem warszawskim 1570 roku*, [w:] *Studia historyczno-prawne. Prace dedykowane Profesorowi Janowi Seredyce w siedemdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestopięciolecie pracy naukowej*, red. J. Dorobisz, W. Kaczorowski, Opole 2004.

- Лаппо И.И., *Пинский сеймик после отречения Яна Казимира*, „Журнал Министерства народного просвещения” 1910, т. 25 новая серия, nr 2), отд. 2 // Lappo I.I., *Pinskij sejmik posle otrečeniâ Āna Kazimira*, „Žurnal Ministerstva narodnogo prosvěšeniâ” 1910, t. 25 novaâ seriâ, nr 2), отд. 2.
- Лаппо И.И., *Большое княжество Литовское во второй половине XVI столетия: Литовско-Русский повет и его сеймик*, Юрьев 1911 // Lappo I.I., *Velikoe knâžestvo Litovskoe vo vtoroj polovine XVI stoletîâ: Litovsko-Russkij povet i ego sejmik*, Ūr'ev 1911.
- Łopatecki K., *Edycje źródłowe akt sejmikowych: przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2015, t. 14, z 2.
- Łysiak L., *W sprawie wydawnictw akt sejmikowych. Uwagi na tle analizy tomu II Akt sejmikowych województwa krakowskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1957, t. 9, z. 1.
- Nauka polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój*, t. 1, Warszawa 1918.
- Pamiętnik drugiego zjazdu historyków polskich we Lwowie*, t.2: *Obrady i uchwały*, Lwów 1891
- Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie, 17-20 września 1935 r.* t. 1, Referaty, Wilno 1935.
- Радаман А., *Элекцыйныя лісты як крыніца вывучэння дзейнасці соймакаў Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага другой паловы XVI – пачатку XVII ст.*, [w:] *Архіварыус: Зборнік навуковых паведамленняў і артыкулаў*, Выпуск 2, рэд.: А. Галубовіч і іншыя, Мінск 2004 // Radaman A., *Ėlekcyjnâ listy âk krynica vyvučennâ dzejnasci sojmikaŭ Vâlikaga Knâstva Litoŭskaga, Ruskaga i Žamojckaga drugoj palovy XVI – pačatku XVII st.*, [w:] *Arhivaryus: Zbornik navukovyh pavedamlennâŭ i artykulaŭ*, Vypusk 2, rėd.: A. Galubovič i inšyâ, Minsk 2004.
- Радаман А., *Інструкцыя Новагарадскага соймака паслам на варшаўскі вальны сойм 1598 г.*, падрыхтаваў да друку А. Радаман, „Сацыяльна-эканамічныя і прававыя даследаванні” 2005, nr 2 // Radaman A., *Ĭnstrukcyâ Novagorodskaga sojmika paslam na varšaŭski val'ny sojm 1598 g.*, padryhtavaŭ da druku A. Radaman, „Sacyâl'na-ėkanamičnyâ i pravavyâ dasledavanni” 2005, nr 2.
- Радаман А., *Інструкцыя полацкай шляхты [1608] на сойм [1609] г.*, падрыхтавалі да друку А. Радаман, В. Галубовіч, „Полацкія гістарычныя запіскі” // „Commentarii Polocenses Historici” 2006, t. 3 // Radaman A., *Ĭnstrukcyâ polackaj slâhty [1608] na sojm [1609] g.*, padryhtavali da druku A. Radaman, V.Galubovič, „Polackiâ gistaryčnyâ zapiski” // “Commentarii Polocenses Historici” 2006, t. 3.
- Радаман А., *Інструкцыя соймака Новагарадскага павета паслам на элекцыйны сойм 1587 г.*, падрыхтаваў да друку А. Радаман, „Беларускі гістарычны агляд” 2003, t. 10, z. 1-2 (18-19) // Radaman A., *Ĭnstrukcyâ sojmika Novagorodskaga paveta paslam na ėlekcyjny sojm 1587 g.*, padryhtavaŭ da druku A. Radaman, „Belaruski gistaryčny aglâd” 2003, t. 10, z. 1-2 (18-19).

- Радаман А., *Інструкцыя шляхты Гарадзенскага павета паслам на Варшаўскі сойм 1572 г. з агульнаваяводскага сойма Трокскага ваяводства, які адбыўся ў Самілішках 9 снежня 1571 г.*, падрыхтаваў да друку А. Радаман, [w:] *Гарадзенскі палімпсест. 2009. Дзяржаўныя ўстановы і палітычнае жыццё, XV–XX ст.*, пад рэд. А. Смаленчука і Н. Сліж, Гародня 2009 // Radaman A., *Instrukcyâ šlâhty Garadzenskaga paveta paslam na Varšaŭski sojm 1572 g. z agul'navaâvodskaga sojmika Trokskaga vaâvodstva, âki adbyŭsâ ŭ Samiliškah 9 snežnâ 1571 g.*, padryhtavaŭ da druku A. Radaman, [w:] *Garadzenskî palimpsest. 2009. Dzâržaiŭnyâ ŭstanovy i palityčnae žyccë, XV–XX st.*, pad rëd. A. Smalenčuka i N. Sliž, Garodnâ 2009.
- Радаман А., *Павятовыя соймікі Новагародскага ваяводства Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага напярэдадні кракаўскага ардынарнага сойма Рэчы Паспалітай абодвух народаў 1603 г.*, дадатак, [w:] *Вялікае Княства Літоўскае: палітыка, эканоміка, культура, ч. 1, укладальнікі А. Скеп'ян, рэд. У. Гусакоў [і іншыя], Мінск 2017* // Radaman A., *Pavâtovyâ sojmiki Novagarodskaga vaâvodstva Vâlikaga Knâstva Litoŭskaga, Ruskaga i Žamojckaga napârëdadnî krakaŭskaga ardynarnaga sojma Rëčy Paspalitaj abodvuh narodaŭ 1603 g.*, dadatak, [w:] *Vâlikae Knâstva Litoŭskae: palityka, èkanomika, kul'tura*, č. 1, ukladal'niki: A. Skep`ân, rëd.: U. Gusakoŭ [i inšyâ], Minsk 2017.
- Радаман А., *Соймікавая ухвала шляхты Браслаўскага павета ад 19 снежня 1600 г. у кантэксце вайны Рэчы Паспалітай абодвух народаў са Швецыяй (1600–1629)*, дадатак, w: *Браслаўскія чытанні. Матырыялы VI-й навукова-краязнаўчай канферэнцыі, прысвечанай 150-й гадавіне з дня нараджэння браслаўскага лекара Станіслава Нарбута (1853–1926), 7-8 мая 2003 г.*, Браслаў 2003 // Radaman A., *Sojmikavaâ uhvala šlâhty Braslaŭskaga paveta ad 19 snežnâ 1600 g. u kantëksce vajny Rëčy Paspalitaj abodvuh narodaŭ sa Švecyâj (1600–1629)*, dadatak, [w:] *Braslaŭskiâ čytannî. Matyryâly VI-j navukova-kraâznaŭčaj kanferëncyi, prysvečanaj 150-j gadavine z dnâ naradžënnâ braslaŭskaga lekara Stanislava Narbuta (1853–1926), 7-8 maâ 2003 g.*, Braslaŭ 2003.
- Сагановіч Г.М., *Інструкцыя паслам Ашмянскага повета на канвакацыйны сойм 1632 г.*, „Беларускі Гістарычны Агляд” 2007, т. 14, Сш. 1-2 // Saganovič G.M., *Instrukcyâ paslam Ašmânskaga poveta na kanvakacyjny sojm 1632 g.*, „Belaruski Gistaryčny Aglâd” 2007, т. 14, Sš.1-2.
- Сагановіч Г.М., *Vilniaus seimelio instrukcija pasiuntinams į 1619 metų Abiejų Tautų Respublikos seimą*, „Lietuvos Istorijos Metraštis” 2008, з. 1.
- Stolicki J., *Konferencja „Edycje źródłowe akt sejmikowych. Problemy i perspektywy edytorskie” (Warszawa, 15 października 2015 r.)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2016, т. 143, з. 1.
- Šapoka A., *Lietuva ir Lenkija po 1569 metų Liublino unijos. Jų valstybinių santykių bruožai*, Kaunas 1938.

- T[yszkiewicz] E., *O klasztorach zgromadzeń istniejących obecnie w Dyecezyi Wileńskiej*, „Teka Wileńska” 1858, nr 4.
- Urbanowicz D., *Z problematyki obrad sejmiku nowogródzkiego w czasach Jana III Sobieskiego*, „Prace Historyczne” 2001, t. 31: *Z badań nad Rzeczpospolitą w czasach nowożytnych*, red. K. Matwijowski.
- Weyssenhoff J., *Kronika rodziny Weyssenhoffów*, Wilno 1935.
- Wilczyński J.K., *Herbarz starodawnej szlachty podług Heraldyków polskich z dopełnieniem do czasów obecnych*, Paryż ok. 1860.
- Zwierzkowski M., *Wydawanie akt sejmikowych Rzeczypospolitej szlacheckiej – dorobek edytorski oraz refleksje nad klasyfikacją źródeł do dziejów osiemnastowiecznych sejmików*, „Wiek Oświecenia” 2011, nr 27.

STRESZCZENIE

Edycje akt sejmikowych z terenu Wielkiego Księstwa Litewskiego

Prezentując dokonania w zakresie edycji akt sejmikowych z ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego należy zwrócić uwagę przede wszystkim na skromny dorobek w stosunku do tego, czym może się pochwalić historiografia pod tym względem odnośnie do ziem Korony Polskiej. Dopiero w II poł. XIX w. w serii edycji źródeł firmowanej przez Wileńską Archeograficzną Komisję, wydanych zostało kilkadziesiąt aktów sejmikowych z różnych powiatów wśród wielu innych źródeł, ale jako specyficzne narzędzie do rusyfikacji ziem białoruskich i litewskich, były one wybierane tendencyjnie, a do tego edycje zawierają liczne błędy w odczytach. Co prawda, wydawano przypadkowe akty sejmikowe także poza wymienioną serią, ale nie było tego wiele i nie była to jakaś zorganizowana, przemyślana akcja. Przez wiele lat żaden z historyków polskich, litewskich i białoruskich nie podjął się jednak zadania edycji aktów sejmikowych z ziem dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego, choć już w okresie międzywojennym dostrzegano taką potrzebę. I wtedy jednak nie było to widzenie całościowe, raczej jako edycje wspólne z Koroną Polską w odniesieniu do poszczególnych sejmów. Sytuacja uległa zmianie dopiero w XXI w., przy czym impulsy nadeszły z różnych stron. Powstały więc zespoły międzynarodowe, ale też podjęli się edycji pojedynczy badacze. Efektami ich prac jest: wydany już drukiem tom aktów sejmikowych powiatu kowieńskiego z lat 1733–1795 przygotowany przez Monikę Jusupović; złożony do druku tom aktów sejmikowych województwa wileńskiego z lat 1566–1655, a przygotowany przez międzynarodowy zespół (9 osób) pod kierunkiem Tomasza Kempy; w zaawansowanym stanie tom aktów sejmikowych powiatu nowogródzkiego z lat 1566–1648 opracowywany przez zespół (3 osoby) pod kierownictwem Andrzeja Rachuby. Trwają też prace nad edycjami aktów sejmikowych powiatu wołkowyskiego z lat 1569–1763, województwa połockiego z XVI–XVIII w. i powiatu trockiego z lat 1733–1795. Istnieje więc ogromna szansa na nadrobienie zaległości edycyjnych aktów sejmikowych z ziem byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego w stosunku do Korony Polskiej.

SUMMARY

The Editions of Regional Councils' Records From the Grand Duchy of Lithuania

When presenting the achievements in the field of editing sejmik acts from the lands of the Grand Duchy of Lithuania, attention should be drawn, first of all, to the modest achievements in comparison with what historiography can boast of in this respect with regard to the lands of the Polish Crown. Only in the second half of the 19th century, in a series of editions of sources firmly established by the Vilnius Archaeographical Commission, were dozens of sejmik acts from various districts published among many other sources, but as a specific tool for the Russification of Byelorussian and Lithuanian lands, they were selected in a biased manner, and on top of that the editions contain numerous errors in the readings. It is true that random sejmik acts were also published outside the above-mentioned series, but there were not many of these and it was not some organised, well thought-out action. For many years, however, no Polish, Lithuanian or Byelorussian historian undertook the task of editing sejmik acts from the lands of the former Grand Duchy of Lithuania, although already in the interwar period such a need was perceived. Even then, however, it was not seen holistically, rather as editions in common with the Polish Crown with regard to individual sejmiks. The situation only changed in the 21st century, with impulses coming from various directions. Thus international teams were formed, but also single researchers undertook editing. The results of their work include: a volume of sejmik acts of Kaunas county from the years 1733–1795, edited by Monika Jusupović; a volume of sejmik acts of Vilnius voivodeship from the years 1566–1655, edited by an international team (9 persons) headed by Tomasz Kempa; a volume of sejmik acts of Novogrudok county from the years 1566–1648, edited by a team (3 persons) headed by Andrzej Rachuba, already in advanced condition. Work is also underway on editing the sejmik acts of the Volkovysk district from 1569–1763, the Polotsk voivodeship from the 16th–18th centuries and the Trakai district from 1733–1795. There is thus a great opportunity to catch up on editing sejmik acts from the lands of the former Grand Duchy of Lithuania in relation to the Polish Crown.